

УДК 94(477.82) «1920»:339.1

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112060>

Марчук Володимир,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії ім. проф. М.П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»
volodymyr.marchuk@oa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-407X>,

ResearcherID is: HDM-0957-2022

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОРГОВЕЛЬНИХ ФІРМ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА НА ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОМУ КОРДОНІ У 1920-х РОКАХ

Анотація

Метою статті є аналіз діяльності польських торговельних фірм Волинського воєводства на східному кордоні Другої Речі Посполитої у 1920-х рр.

Наукова новизна полягає у введенні в обіг значної кількості невідомих досі наукових джерел щодо діяльності торговельних фірм на польсько-радянському кордоні в зазначений період.

Методологія. Стаття присвячена одній із сторінок економічної історії польсько-українського пограниччя, що і обумовило обрання в якості методологічних підходів наукових інструментів відповідних наукових напрямків. Конкретні пошукові завдання дослідження вирішувались і традиційними засобами проблемно-хронологічного (оптимальне залучення тематичної історіографічно-джерельної бази); історико-порівняльного (аналіз різних джерел та формування відповідних положень й висновків дослідження); критичного аналізу (критичне ставлення до різних джерел) методів.

Висновки. Перша половина 1920-х рр. стала часом активізації контрабандної торгівлі на волинській ділянці польсько-радянського кордону, що своєю чергою спричинило тут появу цілого ряду торговельних фірм, орієнтованих на закордонного покупця. Їхня діяльність постійно перебувала в полі зору представників польської державної влади, органів поліції, підрозділів охорони кордону. Протягом першої половини 1920-х рр. Польська держава шукала оптимальну модель організації охорони східного кордону держави. З передачею функцій з охорони польсько-радянського кордону підрозділам Корпусу охорони прикордоння, посилення захисту кордону з радянського боку, згортання

НЕПу, призвели до поступового припинення діяльності фірм та контрабандистів. На початку 1930-х рр. більшість фірм припинило свою діяльність, а їхні власники переорієнтувалися на торгівлю на західному кордоні Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: *Волинське воєводство, польсько-радянський кордон, міжвоєнний період, економічний розвиток, торгівля.*

Постановка проблеми. В результаті Першої світової і радянсько-польської війн українські та польські землі зазнали значних втрат, і перебували в край тяжких економічних умовах. Неминучим наслідком нестачі промислових товарів і продуктів харчування став нелегальний товарообіг, тобто контрабанда. Остання, за відповідних сприятливих умов, швидкими темпами поширилася на усій ділянці польсько-радянського кордону, й стала одним із чинників незаконного збагачення громадян по обидва боки кордону. З іншого боку, саме завдяки контрабандним потокам товарів того часу, вдалося забезпечити нагальні щоденні потреби населення Радянської України. Активізація контрабандистської діяльності зумовила виникнення цілого ряду торговельних фірм в прикордонній смузі польсько-радянського кордону. Вони забезпечували товарами контрабандистів, які приходили з території Радянської України, де після переходу до НЕПу відбувається швидкий процес відродження приватного підприємництва у сфері торгівлі. В умовах, коли у державі не було коштів для розвитку власної торговельної мережі, а кооперативна була надто слабкою – приватні підприємці активно вкладають кошти в торгівлю. Свідченням цього є співвідношення основних секторів торгівлі в радянській Україні, яке було не на користь державного та кооперативного. Весною 1922/1923 рр. приватна мережа становила 26 536 установи, державна – 589, кооперативна – 4 918, в 1923/1924 рр. відповідно: приватна – 28 959, державна – 1 413, кооперативна – 4 105 (Сушко, 2003, с. 123).

У даній статті намагатимемося детальніше проаналізувати особливості діяльності торговельних фірм на «волинській» ділянці польсько-радянського кордону, оскільки саме вони забезпечували величезний потік контрабандних товарів з Польщі до підрадянської України.

Аналіз досліджень і публікацій. Діяльність торговельних фірм на польсько-радянському прикордонні ще не була предметом дослідження у вітчизняній та зарубіжній історіографіях. До цієї проблеми побіжно зверталися лише деякі дослідники, які вивчали проблеми контрабанди у міжвоєнний період. Серед них слід згадати роботи Сергія Гуменного (Гуменний, 2018), який досліджував контрабандистську діяльність на усьому проміжку кордону між Республікою Польща та СРСР у 1920-ті. Роман Коцан (Коцан, 2017), розглянув контрабанду в міжвоєнний період на радянсько-польському кордоні як економічний злочин. Проблему боротьби з контрабандою в 1920-их рр. на території Радянської України вивчала Світлана Гнітько (Гнітько, 2000). Разом з тим, нелегальний товарообіг став невід'ємною частиною життя польсько-радянського прикордоння в міжвоєнний період. Позитивно оцінюючи внесок названих авторів у вивчення проблеми нелегального товарообігу і боротьбу з ним, варто констатувати необхідність поглибленого вивчення питання за рахунок залучення нових історичних джерел. Доступ до архівних документів дає можливість актуалізувати вивчення окресленої проблеми.

Аналіз джерельної бази. Найбільшу частину джерельної бази дослідження складають справи з фондів Державного архіву Рівненської області, зокрема документи польських органів державної влади – воєводських та повітових владних структур, митних органів та державної поліції.

Метою статті є аналіз діяльності торговельних фірм на «волинській» ділянці східного кордону Другої Речі Посполитої у 1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. За результатами переговорів між Російською СФРР і Українською СРР з одного боку, та Польщею, з іншого, 12 жовтня 1920 р. у Ризі було підписано радянсько-польське перемир'я, а 18 березня 1921 р. у палаці Чорноголових у Ризі відбулася церемонія підписання мирного договору. Територія колишньої Волинської губернії була розділена між радянською Україною та Польщею, а щойно сформований відтинок кордону в межах Волинського воєводства мав протяжність 293 км (Razyhraev, 2010, s. 222).

Недостатнє власне виробництво товарів широкого вжитку і зростаючий попит на нього серед населення радянської України призвів до нелегального ввезення цієї продукції з-за кордону. На початку 1920-х рр. тут відчувався дефіцит практично всього: продуктів харчування, товарів легкої промисловості, мануфактури, і т.п. Незважаючи на допомогу РСФРР, ситуація в республіці була вкрай тяжкою, і контрабандний шлях був основною можливістю задовільнити ринковий попит. До економічних причин варто також віднести недоліки митно-тарифної політики. Ситуація в Польщі була набагато кращою, там не було гострої нестачі продуктів харчування і товарів першої необхідності.

До кардинальної реорганізації прикордонних військ і в УСРР, і в Польщі в 1924 р. кордон охоронявся слабо, що давало можливість майже безперешкодно переміщувати товари. Погано охоронялися і прикордонні пункти, і ділянки між ними, тому контрабанду можна було провезти, як через митні пункти, так і в обхід них. Таким чином найбільша інтенсивність контрабандних потоків припала на першу половину 1920-тих рр. Цілком зрозуміло, що контрабандисти потребували товарів, які можна було купити якнайближче до кордону. Відтак, на початку 1920-х рр. у різних місцевостях прикордоння виникли торговельні фірми, які задовільняли попит торгівців з радянської України в досліджуваний період.

Потік споживчої контрабанди був набагато інтенсивнішим з Польщі до УСРР. Місцеві селяни з підрадянської України відчували дефіцит найбільш необхідних товарів (цукор, сіль, чай, сірники і т.п.). У цей же час, названий асортимент товарів першої необхідності можна було придбати за гроші або ж виміняти в сусідній Польщі. У таких обставинах народилася споживча контрабанда, що відносилася до вимушеного непрофесійного заняття, але була кримінально караною в обох країнах.

У справу незаконного збагачення, шляхом занять контрабандною, поступово втягнулося місцеве населення прикордонних територій, головним чином з підрадянської України. Мешканці Берездівської, Городницької, Північної волостей Звягельського повіту, Кривинської, Ганнопільської, Плужненської, Ляховецької волостей Заславського повіту та інших місцевостей намагалися задовільнити попит на товари першої необхідності,

шляхом їх купівлі у польських торговельних фірмах. Останні розташовувалися в найближчих прикордонних містах Польщі, головним чином у Корці, Гощі, Острозі, Ланівцях, Рокитно, Сарнах та ін. З часом, у таких прикордонних містах, а також і селах, торговельні фірми облаштовували свої склади та магазини. Детальну інформацію про них у своєму розпорядженні мали мешканці протилежного боку, що значною мірою полегшувало і купівлю, і продаж необхідних товарів.

На основі історичних джерел встановлено, що найбільша чисельність торговельних фірм працювала у Корці. Серед них, зокрема, «Торгівельне товариство Войцік і Спілка в Корці» («Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu»), «Торгівельний дім «Україна» в Корці», «Фірма «Гурт» Експорт – Імпорт в Корці» та ін. Головний офіс в Корці та філію в Острозі мала фірма «Торгово-експортний дім «Познань»» («Dom Handlowo-Eksportowy «Poznań»»), філії в Острозі, Рівному, Корці та Рокитно мала фірма «Варшавське загальне торгове товариство» («Warszawskie Powszechne Towarzystwo Handlowe Spółka z O.P. w Warszawie»), фірма «Торговельно – транспортний синдикат Т. Гжегожевський і Ф. Штаер» («Syndykat Handlowo-Transportowy T. Grzegorzewski i F. Sztayer. Spółka firmowa») мала відділи в Острозі, Корці, Майкові і Шумську (Державний архів Рівненської області, ф. 30, оп. 18, спр. 1216, арк. 300).

Більшість фірм виникло на початку 1920-х рр. і були подібні між собою в організації діяльності. Однією з найвідоміших фірм у прикордонні було «Торговельне товариство Войцік і Спілка, відділ в Корці» («Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka. Oddział w Korcu»). Фірма була заснована місцевими підприємцями, мешканцями м. Корця Францішком Войціком та Станіславом Шелавою у 1921 р. Головна садиба фірми знаходилася в Корці, проте фірма декларувала право відкривати філії в прикордонні. Предметом діяльності фірми була торгівля споживчо-колоніальними, гастрономічно-горілчаними товарами та мануфактурою на кордоні. Корецька спілка на час створення мала 5 000 польських марок стартового капіталу, який в рівних частинах належали співвласникам (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, арк. 1-1зв.). Між компаньйонами було укладено угоду, яка визначала права і обов'язки кожного з них, із широкими

повноваженнями. Зокрема, кожен з них окремо репрезентував фірму, міг підписувати чеки, векселі, рахунки, укладати від імені фірми угоди, навіть ті, що включали грошові застави, отримувати кореспонденцію, товари на станції, надіслані на адресу фірми, переказувати гроші тощо. При цьому, не вимагалось підпису обох співвласників, що свідчить про існуючу довіру між ними. В угоді між партнерами була прописана умова, що кожен з них має брати участь, за змогою, в усіх операціях спілки. Кожен із фундаторів фірми зобов'язувався працювати максимально щодо розширення її діяльності, на вимагаючи натомість додаткової винагороди (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, арк. 4-4зв.). Разом з тим, кожен із співвласників намагався захистити свої інтереси у фірмі.

Необхідно відзначити, що у переважній більшості угод між партнерами було прописано, що один співвласник без згоди іншого не може поступитися своєю часткою в спілці на користь іншої особи. Кожен із таких співзасновників мав право виходу зі спілки, але зобов'язувався повідомити іншого про це за 6 місяців. Також, в такому випадку компаньйон мав першочергове право на викуп частки іншого, щоправда, кожна з фірм по різному визначала її ціну (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, арк. 4зв.). Наприклад, фірма «Ліпскі Юзеф і Спілка» зазначали, що має бути сплачена найвища ціна (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 2278, арк. 8), а фірма «Войцік і Спілка», відповідно до ціни, визначеної товаровознавцями (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, арк. 4зв.).

Важливо, що кожна торговельна фірма, мала вести торговельні книги встановленого зразка, а всі сторінки у них мали бути пронумеровані, прошнуровані і підписані власниками (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, арк. 5). На жаль, жодна з таких книг до нашого часу не дійшла, тому досить складно проаналізувати масштаби торгівлі, прибутки і видатки фірм, їх постачальників тощо. Операційний рік відповідав календарному, а річний баланс мав бути підведений до 31 грудня поточного року.

Більшість із фірм мали свої філії в прикордонні. Цілком зрозуміло, що фірми, створені варшавськими, лодзькими, познаньськими підприємцями, мали набагато більші масштаби діяльності, аніж підприємства, створені місцевими бізнесменами.

Так, «Торговий дім Юзеф Ліпські і Спілка. Товариство для закордонної торгівлі» був заснований братами Юзефом і Стефаном Ліпським, які мешкали у Варшаві (тут був центральний офіс), також мали відділи у Вільно (вул. Ягелонська, 3 і Німецька, 31), Рівному (вул. 3 Травня, 99), Москві (вул. Варварка, 24/3), представництва (експозитури) в Радощковичах, Докшицях, Довгиново, Ракові, Корці, Острозі, Сарнах та Рокитно (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 2278, арк. 5).

У січні 1922 р. міністерство внутрішніх справ Польщі опублікувало циркуляр з питань торгівлі з Росією. Польські урядовці прагнули запобігти поширенню на східному кордоні контрабанди, тому було запроваджено відповідні правила. Зокрема, рух через кордон поза прикордонними пунктами, які встановлювалися МВС, припинявся. Усі раніше видані дозволи на ведення торгівлі з радянською Росією скасовувалися. З метою полегшення торговельного обігу, на прикордонні створювалися спеціальні місця торгівлі – ярмарки. Їх особливість полягала в ізолюваності та спеціальному облаштуванні, що мало б гарантувати реальний контроль за особами, які прибували і відбували. Вїзд польських громадян у торговельних справах в Росію здійснювався лише з дозволу МВС. Усі особи, які прибували на ярмарки, громадяни радянської України повинні були отримати спеціальну перепустку в поліції на прикордонних пунктах (постерунках), а польські громадяни – на посту державної поліції. За отримання перепустки бралася плата в розмірі 15 тис. польських марок, а за тими, хто торгував з радянською Росією, Україною і Білорусією встановлювався нагляд (Кузьмич, 2007, с. 22).

Наприклад, у прикордонній зоні, в межах Острога, на території постерунку № 16, встановлено огорожену колючим дротом локацію, т.зв. «Nały Targowe». Тут мали доступ купці з радянської Росії (Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 1, спр. 1254, арк. 65зв.). Будівлі «Nały Targowe» належали фірмі «Demat», яка здавала їх в оренду зацікавленим купцям (Державний архів Рівненської області, ф. 239, оп. 1, спр. 1, арк. 42). Доступ місцевих жителів в «Nały Targowe» був заборонений. Польська влада таким чином намагалася не допустити контактів між представниками різних політичних систем і держав.

Торгівля на кордоні набула характеру безсистемності, коли товари можна було переміщати в будь-який час, на будь-якій ділянці кордону. Проте, досить швидко польська влада зрозуміла, що така ситуація є неприйнятною, і в червні 1923 р. Міністерство фінансів видало розпорядження про створення митних експозитур в Сівках, Майкові та Зазовічах, а поряд з ними, у зазначених місцевостях, з'явилися пункти перетину кордону (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 111). Таким чином, в торговельну діяльність втягувалося населення величезної кількості малих і великих населених пунктів, які розташовувалися у безпосередній близькості від кордону.

Перелік обмежень щодо руху товарів на прикордонні на цьому не вичерпався. Так, начальник 1-го району видав наказ про заборону випускати товари з Польщі до радянської України після заходу сонця, що викликало хвилю обурення з боку митників. З цього приводу, начальник Корецької митниці звертався до начальника 1-го району в Корці з листом, в якому вимагав від того негайно скасувати розпорядження, з огляду на важливість торгівлі з радянською Україною для Польської держави і того, що вищі митні органи вимагали від них залагоджувати митні формальності і вдень, і вночі. Не забув керівник митниці наголосити і на тому, що митниця постійно зазнає тиску від адміністративних органів влади (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 132).

Органи державної влади постійно тримали в полі зору діяльність торговельних фірм. Так, Рівненський повітовий староста у своєму листі до Начальника 1-го району 17 серпня 1923 р. доводив до його відома зміст таємного розпорядження Волинського воєводського управління від 6 серпня 1923 р. У ньому наголошувалось на наявності підтверджених фактів про те, що торговельні фірми, які мають свої представництва в прикордонних місцевостях, займаються контрабандою до Росії, а відтак – деморалізують прикордонну охорону. У зв'язку з цим, рекомендувалося перенести осідок таких фірм за 2 км від кордону, вглиб краю. На виконання цього розпорядження воєводське управління давало 14 днів (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 135).

Водночас воєводське управління звертало увагу і на персонал прикордонних фірм, наголошуючи на тому, що досить часто ті перебувають на службі у радянської Росії. У випадку виявлення таких фактів антидержавної діяльності, начальнику району давалося право конфіскувати перепустку (давала підставу перебування у прикордонній смузі, разом зі звітом мала бути надіслана до повітового староства) (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 135).

Функціонування торговельних фірм у прикордонній зоні постійно перебувала і під пильним наглядом з боку поліції. Воєводське управління державної поліції надавало такі вказівки у лютому 1924 р.: «...потрібно організувати нагляд за фірмами, які торгують з совдепією. Окрім нагляду за окремими особами, які працюють в них, встановити, чи в звітності фірм подаються правдиві відомості про прибутки. Деякі торговельні угоди фірм далекі від реальних цифр, і фірми є досить підозрілими... у випадку підтвердження фіктивності звітів... подання з метою позбавлення фірм права торгувати в прикордонних пунктах, потрібно надсилати до староства негайно» (Державний архів Рівненської області, ф. 317, оп. 1, спр. 24, арк. 14).

Діяльність, у безпосередній близькості до кордону, була бажаною для власників торговельних фірм, тому досить часто вони зверталися з проханням дозволити відкрити свої заклади в таких місцевостях. Так, 3 вересня 1923 р. власник торговельної фірми «Войцік і Спілка» звертався до Рівненського повітового староства з проханням дати дозвіл на відкриття філії фірми в с. Сторожів і с. Корецькі Хутори. Староство відмовило в цьому, аргументуючи тим, що садиба філії розташовуватиметься у надкордонній смузі (2 км від державного кордону), а це заборонено (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 156). В іншому випадку, у вересні 1923 р., до Рівненського повітового староства звертався Козицький Володимир, який хотів отримати дозвіл на відкриття магазину з продажу мануфактури в с. Франкополі, за 500 м від кордону. Архівні документи не дають інформацію, про те, яку фірму представляв В. Козицький, але торговельна компанія також мала намір відкрити магазини в с. Будки, та на відрізу дороги між с. Шопи та с. Устя, які знаходилися в прикордонній смузі

(Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 182).

Власники торговельних фірм шукали різноманітні лазівки аби опинитися в безпосередній близькості до прикордонної смуги. Так, в с. Сукенниці Людвипільської гміни, один будинок знаходився на відстані 50 м до прикордонної смуги і таким чином до неї не входив. Фірма «Centrala Agentur handlowych na Wschodzie» звернулася з поданням до начальника 1-го району з проханням видати довідку про відстань від пропускного рухомого пункту «Шопи» до с. Сукенниці, намагаючись скористатися такою можливістю. На що посадовець відреагував відповідним чином – будинок було включено до складу прикордонної смуги. Внаслідок цього рішення, село повністю опинилося в двокілометровій зоні, а тому жодна фірма не могла відкрити там свою філію (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 215 – 217).

Власників торговельних фірм турбувало обмеження їхньої діяльності з боку влади. Так, наприклад, 14 лютого 1923 р. представники фірм, які торгували з радянською Росією, зверталися до начальника 1-го району в Корці з проханням дати дозвіл на зібрання, яке мало відбутися в той же день о 17.00 в ресторані «Бразилія» в м. Корець. Під час зустрічі планувалося обговорити питання щодо обмежень з боку влади, по відношенню до функціонуючих філій Корецьких фірм (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 5, арк. 60). Напевне саме з цією метою в жовтні 1923 р. усі фірми, які вели торгівлю на теренах Рівненського та Острозького повітів, і входили до секції закордонної торгівлі при Варшавському товаристві польських купців, постановили об'єднатися і вибрати 3-ох осіб, які утворять правління об'єднання і репрезентуватимуть його перед органами державної влади (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, арк. 218).

Окреме питання стосується прибутків, які отримували фірми в результаті своєї діяльності. Так, у рапорті на ім'я начальника 1-го району в Корці зазначалися суми, на які було продано товари за кордон. Так, 6 грудня 1922 р. фірма «Слава» вивезла товарів на суму близько 2 млн польських марок, 5 січня 1921 р. з іншої фірми в м. Корці було вивезено товарів по 10-ом деклараціям на загальну суму 2 млн 360 тис польських марок (Державний архів Рівненської

області, ф. 204, оп. 1, спр. 38, арк. 162). Активна торгівля давала не лише заробіток її власникам та працівникам, а й наповнювала місцеві бюджети. Так, зокрема, в м. Корці, торговельні фірми сплачували на користь магістрату 3 % вартості товару, плюс 3% вартості становив штраф за нелегальний вивіз товару. При цьому, власники фірм були зобов'язані сплачувати ці суми, оскільки в іншому випадку могли не отримати свій товар (Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 38, арк. 155-155зв).

Серед товарів, які представники фірм пропонували своїм покупцям, переважала, перш за все, продукція легкої промисловості, різного виду тканини, нитки, шпульки, голки та ін. В асортименті товарів першої необхідності, переважали продукти харчування, спеції, кава, чай, какао. Відповідно до своїх потреб, покупці купували той чи інший товар у необхідній кількості.

Діяльність торговельних фірм на польському боці польсько-радянського кордону не була б можливою, без існування приватного підприємництва, дозволеного НЕПом у радянській Україні. Приватні підприємці, особливо з кола колишніх крамарів, мали необхідний досвід ведення торговельної діяльності, вони краще знали ринок, вміли налагодити необхідні зв'язки, знали джерела надходження товару, а гострий голод на всі види товарів створював, не дивлячись на всі труднощі, найсприятливіші умови для «спекулятивної» торгівлі, забезпечуючи значні прибутки (Кононенко, 1965, с. 12).

До кардинальної реорганізації прикордонних військ і в УСРР, і в Польщі в 1924 р. кордон охоронявся слабо, що давало можливість майже безперешкодно переміщувати товари, як через митні пункти, так і в обхід них. Покупці з радянського боку сприяли збільшенню обсягів торгівлі, тому, на першу половину 1920-х рр. припадає пік діяльності польських торговельних фірм в прикордонні. Починаючи з другої половини 1920-х рр., радянська влада змінила лояльність до осіб, які займалися торгівлею з Польщею, на фактичну заборону такої. Починаючи з 1924 р. радянські купці не допускалися до кордону, а у осіб, яким вдавалося перетнути кордон, під час повернення додому, закуплені в Польщі товари конфісковували. Починаючи з 1925 р. в СРСР було прийнято цілий ряд нормативно-правових актів, які посилили кримінально-правову відповідальність за контрабанду, впроваджено обмеження

представлення приватного капіталу в торгівлі, збільшено власне виробництво товарів народного споживання. Ці заходи вплинули на скорочення кількості покупців у польських торговельних фірмах, які функціонували на кордоні. Скорочення кількості покупців призвело до зменшення обсягів торгівлі, що в кінцевому результаті призвело до закриття і ліквідації більшості фірм.

Висновки

Перша половина 1920-х рр. стала часом активізації контрабандної торгівлі на польсько-радянському кордоні, що призвело до появи тут цілого ряду торговельних фірм, орієнтованих на закордонного покупця. В своїх магазинах та складах вони пропонували радянським купцям різноманітний товар, в першу чергу мануфактуру: бавовняні та вовняні тканини, нитки, голки, готовий одяг та взуття, спеції, чай, каву та багато інших товарів першої необхідності, які користувалися попитом в радянській Україні. Діяльність фірм, їх власники та працівники постійно перебувала в полі зору представників польської державної влади, органів поліції, підрозділів охорони кордону, адже прикордонна торгівля стає легальним прикриттям для діяльності розвідувальних органів радянської України. Саме це стає однією з основних причин обмеження прикордонної торгівлі та запровадження жорстких заходів по боротьбі з контрабандою. З передачею функцій з охорони східного кордону Речі Посполитої підрозділам Корпусу охорони прикордоння, та посилення охорони кордону радянськими прикордонними військами, відбувається поступове зменшення потоку контрабандистів, а від так – згорання діяльності магазинів та складів польських торговельних фірм. На кінець 1920-х рр. більшість фірм припинили свою діяльність, а їхні власники або ліквідували свої заклади, або переорієнтовувалися на торгівлю на західному кордоні Польської держави.

У якості подальшої перспективи досліджуваної теми слід визнати проблему мотивації приватних підприємців, вплив контрабандної торгівлі на економічну ситуацію в польському і радянському прикордонні, боротьба з контрабандною діяльністю силових структур Польщі та СРСР.

Подяка. Висловлюю вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримував фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

Державний архів Рівненської області, ф. 30, оп. 18, спр. 1216, 327 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 1, спр. 1254, 164 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 1930, 37 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 32, оп. 3, спр. 2278, 32 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 5, 170 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 38, 14 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 41, 280 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 239, оп. 1, спр. 1, 442 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. 317, оп. 1, спр. 24, 32 арк.

Гнітько, С. (2000). Боротьба з контрабандою в Україні у 20-ті роки. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. №2/4.* Київ. С. 410-423.

Гуменний, С. (2018). Контрабанда на кордоні між Республікою Польща та СРСР у 20-ті рр. XX ст. *Матеріали XI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених КНУ «Дні науки історичного факультету – 2018».* Київ, С.150-153.

Кононенко, К. (1965). Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї: 1917-1960. Мюнхен. 535 с.

Коцан, Р. (2017). Боротьба з контрабандою на радянсько-польському кордоні. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наук статей.* Чернівці: Чернівецький національний університет. Т. 35–36. С. 192–201.

Кузьмич, В. (2007). Нелегальний товарооборот на белорусском участке советско-польской границы в 1927-1939 гг. *Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя гуманітарных і грамадскіх навук.* Брест. № 4. С. 17-26.

Сушко, О. (2003) Формування системи приватної торгівлі в Україні в 1920 рр. Пам'ять століть. Київ. С. 120-130.

Razygraev, O. (2010). Udział Policji Państwowej województwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921-1924. *Pamięć i Sprawiedliwość.* № 1. S. 211-231.

References

- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 30, op. 18, spr. 1216, 327 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 32, op. 1, spr. 1254, 164 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 32, op. 3, spr. 1930, 37 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 32, op. 3, spr. 2278, 32 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 204, op. 1, spr. 5, 170 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 204, op. 1, spr. 38, 14 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 204, op. 1, spr. 41, 280 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 239, op. 1, spr. 1, 442 ark.
Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. 317, op. 1, spr. 24, 32 ark.
- Hnitko, S.** (2000). Borotba z kontrabandoiu v Ukraini u 20-ti roky. Z arkhiv VUCHK-HPU-NKVD-KHB. №2/4. Kyiv. S. 410-423.
- Humennyi, S.** (2018). Kontrabanda na kordoni mizh Respublikoiu Polshcha ta SRSR u 20-ti rr. KhKh st. Materialy XI Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh KNU «Dni nauky istorychnoho fakultetu – 2018». Kyiv. S.150-153.
- Kononenko, K.** (1965). Ukraina i Rosiia. Sotsialno-ekonomichni pidstavy ukraïnskoï natsionalnoi idei: 1917-1960. Miunkhen. 535 s.
- Kotsan, R.** (2017). Borotba z kontrabandoiu naadiansko-polskomu kordoni. Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Zbirnyk nauk statei. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet. T. 35–36. S. 192–201.
- Kuzmych, V.** (2007). Nelehalnyi tovarooborot na belorusskom uchastke sovs'etsko-polskoï hranytsy v 1927-1939 hh. *Vesnik Brestskaho universiteta. Seriya humanitarnykh i hramadskikh navuk.* Brest. № 4. S. 17-26.
- Sushko, O.** (2003). Formuvannia systemy pryvatnoi torhivli v Ukraini v 1920 rr. *Pamiat stolit.* Kyiv. S. 120-130.
- Razyhraev, O.** (2010). Udział Policji Państwowej wojewodztwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921-1924. *Pamięć i Sprawiedliwość.* № 1. S. 211-231.

Marchuk V. ACTIVITIES OF TRADING FIRMS OF VOLYN VOIVODSHIP ON THE POLISH-SOVIET BORDER IN THE 1920s

Abstract

The purpose of the article is to analyze the activities of Polish trading firms of the Volyn Voivodship on the eastern border of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth in the 1920s.

The scientific novelty consists in the introduction into circulation of a significant number of hitherto unknown scientific sources regarding the activities of trading firms on the Polish-Soviet border in the specified period.

***Methodology.** When writing the article, the basic principles of historical knowledge were used: historicism, scientificity, objectivity. Specific search tasks of the research were solved by problem-chronological means (optimal*

involvement of the thematic literature and source base); historical-comparative (analysis of various sources and formation of relevant research provisions and conclusions); critical analysis (critical attitude to various sources) methods.

Conclusions. *The first half of the 1920s was a time of intensification of contraband trade on the Volyn section of the Polish-Soviet border, which in turn led to the emergence of a number of trading firms focused on foreign buyers. Their activities were constantly in the field of view of representatives of the Polish state authorities, police bodies, and border guard units. During the first half of the 1920s, the Polish state was looking for an optimal model of organizing the protection of the eastern border of the state. With the transfer of functions for the protection of the Polish-Soviet border to units of the Border Guard Corps, the strengthening of border protection on the Soviet side, the collapse of the NEP led to the gradual collapse of the activities of companies and smugglers. In the early 1930s, most of the firms ceased their activities, and their owners reoriented themselves to trade on the western border of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth.*

Key words: *Volyn' Voivodeship, Polish-Soviet border, interwar period, economic development, trade.*

Marchuk V. DZIAŁALNOŚĆ FIRM HANDLOWYCH WOJEWÓDZTWA WOŁYŃSKIEGO NA GRANICY POLSKO- RADZIECKIEJ W LATACH 20-CH XX W.

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza działalności polskich firm handlowych województwa wołyńskiego na granice wschodniej II Rzeczypospolitej w latach dwudziestych XX wieku.

Nowum danej publikacji polega na wprowadzeniu do obiegu znacznej ilości nieznanych dotąd źródeł naukowych dotyczących działalności firm handlowych na granicy polsko-radzieckiej we wskazanym okresie.

Metodologia. *Autor kierował się następującymi zasadami obowiązującymi badacza historii: historyzmem, naukowością, obiektywizmem. Zastosowano metodę analizy problemowo-chronologicznej (optymalne wykorzystanie literatury przedmiotu i bazy źródłowej); historyczno-porównawczej (analiza różnych źródeł i formułowanie wniosków badawczych); metody analizy krytycznej (krytyczne podejście do źródeł).*

Wnioski. *Pierwsza połowa lat dwudziestych XX w. to czas wzmocnienia handlu przemysłowego na wołyńskim odcinku granicy polsko-radzieckiej, co z kolei doprowadziło do powstania szeregu firm handlowych nastawionych na odbiorców zagranicznych. Ich działalność znajdowała się stale w polu widzenia przedstawicieli polskich władz państwowych, organów policji i jednostek straży granicznej. W pierwszej połowie lat dwudziestych państwo polskie poszukiwało optymalnego modelu organizacji ochrony wschodniej granicy państwa. Wraz z*

przekazaniem funkcji ochrony granicy polsko-radzieckiej jednostkom Korpusu Ochrony Pogranicza, wzmocnieniem ochrony granicy po stronie sowieckiej, upadek NEP-u doprowadził do stopniowego upadku działalności firm i przemysłowców. Na początku lat trzydziestych większość firm zaprzestala działalności, a ich właściciele przeorientowali się na handel na zachodniej granicy II Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: *województwo wołyńskie, granicę polsko-radziecką, okres międzywojenny, rozwój gospodarczy, handel.*

Статтю надіслано до редколегії 11.08.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 15.09.2023 р.